

the Battle of Sziget (1566) in Early Modern Europe (479-507) istaknula je da bi trebalo preispitati tezu o velikom utjecaju tiskanih pamfleta na javno mišljenje glede stvaranje mita o Nikoli Zrinskom i Sigtetu jer su novija istraživanja pokazala da je ta vrsta medija u prvom redu služila Maksimilijanu II. za protuosmansku promidžbu i obraćanje staležima i političkim moćnicima od kojih je car očekivao političku i financijsku pomoć, a javne procesije, protuosmanske propovijedi i molitve tijekom 1566. i 1571. imale su veći utjecaj na javno mišljenje u različitim europskim gradovima, kao i individualna djela namijenjena europskim krugovima čiji su autori bili pojedinci koji su nastojali steći pokroviteljstvo političkih moćnika, zatim autori koji su imali osobno iskustvo glede teme o kojoj su pisali, kao i članovi obitelji Zrinski ili s njom povezani pojedinci, čija je djelatnost doživjela vrhunac tiskanjem zbirke pod naslovom *Zrinyi album* 1587. u protestantskom Wittenbergu povodom dvadesete godišnjice Sigetske bitke. Damir Karbić u radu pod naslovom *The Memory of Nicholas IV of Zrin and the Battle of Szigetvár in Croatia and the Balkans (509-521)* analizirao je recepciju Nikole Zrinskog u Hrvatskoj i njezinu okruženju, napominjući da je prva hrvatska narodna pjesma posvećena toj bitci vjerojatno ona zapisana 1593. u *Prekomurskoj pjesmarici*, a njezina varijanta zapisana je i u 18. stoljeću u Boki kotorskoj. U 17. stoljeću održavanje kulta bilo je vezano uz članove obitelji Zrinski, bitku je opjevao i Pavao Ritter Vitezović, u 18. stoljeću spomenuli su ju Filip Grabovac i Andrija Kačić Miošić, a i isusovci su ju koristili u obrazovne svrhe. U 20. stoljeću Zrinske je dopao položaj nacionalnoga ideala Ugarskoj i Hrvatskoj iako je Ante Starčević iznosio drugačije mišljenje o Nikoli Zrinskom, a pravaši su više isticali nesretnu sudbinu Petra IV. Zrinskog i njegove obitelji. No Starčevićovo negativno mišljenje o Nikoli nakon raspada Monarhije potpuno je zaboravljeno, povijest obitelji Zrinski u nacionalnom sjećanju dobila je središnje značenje, a zanimljivo je

da su ga od Srba spomenuli samo Jovan Subotić u jednoj pjesmi i Dubrovčanin Matija Ban u jednoj drami. Günhan Börekçi u radu *The Memory of Szigetvár and Sultan Süleyman in Ottoman/Turkish Culture (523-538)* opisao je proces popularizacije lika i djela sultana Sulejmana preko tiskovina s kraja 19. i tijekom 20. stoljeća te kazališnih i dramskih djela od sredine pedesetih godina do početka 21. stoljeća, koji su, kao i svjetski popularna serija o Sulejmanu iz 2010., pridonijeli povećanom interesu za taj dio osmanske povijesti. Norbert Pap u radu *The Pilgrimage Town „(Türbe Karabasi)” of Sultan Süleyman at Szigetvár (539-552)* opisao je tijek istraživanja od 2013. koja su dovela do otkrića ostataka mauzoleja i grobnice na mjestu smrti sultana Sulejmana I., gdje bi prema predaji trebalo biti pokopano njegovo srce, i zaključio da bi se to otkriće moglo pozitivno odraziti na razvoj sigetskoga kraja te osnažiti postojeće mađarsko-turske političke i kulturne veze.

Zbornik radova o Sigetskoj bitci trebao bi privući pozornost znanstvenih krugova i javnosti u Hrvatskoj jer donosi zanimljive informacije o različitim pitanjima koja su se odnosila na samu bitku i postavlja ju u širi politički kontekst tadašnje Europe, ali donosi i detaljnije spoznaje o unutarnjopolitičkim prilikama u Habsburškoj Monarhiji i Osmanskom Carstvu u tom razdoblju.

Zlatko Kudelić

Katrin Keller, Martin Scheutz, ur., *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 73, Böhlau: Wien, 2020, 451 stranica*

Zbornik radova o Habsburškoj Monarhiji i Tridesetogodišnjem ratu sadržava priloge znanstvenika s međunarodnoga skupa o ovoj temi održanog u listopadu 2018. u Beču. U uvodnoj studiji *Die Habsburgermo-*

narchie und der Dreißigjährige Krieg – zur Einleitung (13-26) urednici Katrin Keller i Martin Scheutz osvrnuli su se na historiografije toga rata u pojedinim zemljama, naglašavajući da se on iz austrijske perspektive prije svega doživljavao kao rat cara Svetoga Rimskog Carstva, a ne kao rat vladara pojedinih sastavnih dijelova Monarhije. Češka historiografija isticala je razdoblje do 1620. u pozitivnom svjetlu, a ono nakon njega interpretirala u negativnom kontekstu, u Ugarskoj je doživljavao kao sporedni rat s obzirom na osmansku opasnost i Bethlenovo vojno i političko djelovanje, a za prednjoaustrijske habsburške posjede bio je vrlo bitan jer je utjecao na njihovo teritorijalno oblikovanje. Urednici su napomenuli da se na temelju novijih istraživanja može primijetiti da samo djelomično stoji uvriježena teza o pogubnom djelovanju ratnih operacija na demografska kretanja stanovništva jer se pokazalo da su na populacijsko opadanje osim ratnih operacija utjecali teret održavanja vojske u gradovima, porezna opterećenja, pljačkanje seoskoga stanovništva, progoni iz konfesionalnih razloga i česta kažnjavanja, a potkraj rata ni visoko plemstvo nije bilo pošteđeno nasilja, bolesti, nestašica i gladi.

S obzirom na teritorij i teme kojima su istraživači posvetili pozornost, zbornik je podijeljen u šest cjelina. Prva govori o ratnim zbivanjima na području same Monarhije, druga se bavi političkim i vojnim djelovanjem dinastije Habsburg, treća je posvećena financiranju rata, seljačkim nemirima i međuvjerskim odnosima, četvrta cjelina govori o oglasnim novinama kao sredstvu prenošenja informacija i memoarskoj literaturi pripadnika plemićkih i crkvenih krugova kao izvorima za povijest toga rata, peta cjelina bavi se povijesnim sjećanjem na ratne posljedice u različitim europskim područjima, a šestu cjelinu umjesto uobičajenoga sažetka čine dva rada posvećena umjetničkom prikazivanju toga rata i utjecajem ratnih zbivanja tijekom Tridesetogodišnjega rata na ra-

zvoj državnopravnih ideja i političke teorije u Europi. Prvi dio otvara rad Thomasa Winkelbauera pod naslovom *Der Dreißigjährige Krieg und die österreichischen Erbländer* (27-52), u kojem je autor iznio da su posljedice Tridesetogodišnjega rata za austrijske nasljedne zemlje, koje su bile izravno pogođene ratnim strahotama samo 1619./1620. i 1645./1646., bile teške zbog materijalnih razaranja i gubitka stanovništva, seobe stanovništva zbog religijskih razloga poprimile su u nekim slučajevima i obrise smišljene zamjene stanovništva, a vrlo negativne posljedice za kasniji kulturni i politički razvoj imalo je protjerivanje brojnih humanistički obrazovanih protestanata i pripadnika protestantskoga plemstva, npr. Johanna Keplera. U radu *Epizentrum und Bebengebiet. Die böhmische Länder im Dreißigjährigen Krieg* (53-74) Petr Maťa glede čeških zemalja piše da je Tridesetogodišnji rat bio svojevrsni katalizator za preobrazbu dotadašnjega političkog sustava jer iako su staleži ostali važan čimbenik u politici, njihova se uloga mijenjala i više nisu bili politički subjekt, te napominje da nije bilo zamislivo da bi u slučaju pobjede protestantskih snaga moglo doći do eliminacije kuće Habsburg jer su njihovi protivnici tek trebali razviti onakve načine mobilizacije potrebnih vojnih resursa i ustrojavanja i održavanja vojne sile kakvi su postojali na habsburškoj strani i omogućavali Beču dugoročno uspješno ratovanje, dok otvorenim ostaje pitanje kako bi njegovi protivnici uskladili načelo staleške suradnje i dogovaranja s prisilnim mehanizmima i postojećim prinudnim metodama ratnoga financiranja, iako bi se moglo pretpostaviti da bi njegov trošak ponovno snosilo seljačko i gradsko stanovništvo. Géza Pálffy u radu *Ein vergessenes Territorium des Dreißigjährigen Krieges? Die Länder der ungarischen Krone im großen Krieg Europas: Forschungsresultate und -desiderata* (75-94) zaključio je da su zbivanja nakon 1618. bila tragedija za Ugarsku, koja se u usporedbi s položajem u 16. stoljeću pretvorila u sporedno bojište pogleda li se njezin

položaj u osmanskim ratovima stoljeće prije. Tome su pridonijeli vojni pohodi Gábor Bethlena, koji prema autorovu mišljenju nisu imali karakteristike oslobodilačkoga nego građanskoga rata i izazvali su pustošenja i privredno opadanje. Ugarska elita u Beču izgubila je povjerenje iako je Ugarska ostala dio habsburškoga konglomerata i obje strane bile su prisiljene surađivati zbog zajedničke opasnosti – Osmanlija, ali su na međusobne odnose ipak utjecale sve one promjene koje su nastupile u Tridesetogodišnjem ratu. Dieter Speck u radu *Zwischen den Linien. Die vorderösterreichischen Lande und der Niedergang der habsburgischen Vormachtstellung am Oberrhein* (95-128) opisao je zbivanja na području gornjega Porajnja i prednjoaustrijskih posjeda analizirajući život i rad nadvojvode Leopolda, brata cara Ferdinanda II., čijom je smrću 1632. dinastija Habsburg izgubila kontrolu nad dijelom toga područja, što je za nju ipak bio manji gubitak jer je uspjela obnoviti vlast nad švapsko-austrijskim teritorijem i dijelovima posjeda u Breisgauu, Schwarzwald i između Bodenskoga jezera i Basela. U drugom dijelu zbornika Horst Carl u radu pod naslovom „*Bella gerant alii?*“ *Die österreichische Habsburger als Kriegsherren* (129-142) istaknuo je da djelovanje habsburških vladara tijekom Tridesetogodišnjega rata ne potvrđuje poznatu poslovicu o Habsburgovcima kao dinastiji koja je političke probleme prije rješavala sklapanjem političkih brakova nego vojnim sredstvima jer je analiza dvorske politike pokazala da su se Ferdinand II. i Ferdinand III. oslanjali na uže članove obitelji, u prvom redu nadvojvode, koji su postavljeni na odgovorne vojne položaje i pokazali se dobrim vojnim zapovjednicima te nisu dopuštali da se militaristički krugovi pretvore u neovisnu oporbu koja bi mogla slabiti njihovu moć i tražiti raznovrsne ustupke, što se dogodilo u Francuskoj, Švedskoj ili Engleskoj, a to načelo povjeravanja visokih vojnih položaja članovima vladajuće obitelji nastavila je i Marija Terezija i ono se održalo sve do Prvoga svjetskog rata. Arno

Strohmeyer analizirao je u radu naslovljenom *Einheit der Casa de Austria? Habsburg Dynastizismus im Dreißigjährigen Krieg* (143-160) značenje načela dinasticizma kao glavnoga čimbenika međunarodnih odnosa i političkoga djelovanja obiju grana dinastije Habsburg, koji se temeljio na univerzalnom poimanju vladarske kuće i katoličke vjere, a u političkoj praksi iskazivao se u međudinastičkim brakovima unutar pojedinih velikih obitelji, u klijentelizmu i diplomaciji te postojanju više ili manje zatvorenih političkih grupa koje su utjecale na političke odluke. Autor je zaključio da tek treba istražiti primjere bilateralnih veza dviju habsburških grana i usporediti ih s europskom praksom. Lena Oetzel u radu *Zwischen Dynastie und Reich. Rollen- und Interessenkonflikte Ferdinands III. während der Westfälischen Friedensverhandlungen* (161-178) zaključila je da se tijekom pregovora koji su doveli do Vestfalskoga mira pokazalo da interesi Habsburške Monarhije i Svetoga Rimskog Carstva nisu bili identični. To je Ferdinanda III. stavljalo u težak položaj kao cara Svetoga Rimskog Carstva i vladara nasljednih zemalja jer se pokazalo da dinastija ipak nije bila toliko homogena, a njegov pristanak na sklapanje mira usprkos protivljenju Španjolske, kao i beskompromisna religijska politika u nasljednim zemljama, najbolje su potvrdili da mu je prioritet bila dinastička politika, tj. stabilnost njegovih zemalja, a nikako njegove carske obveze.

Treći dio knjige otvara rad pod naslovom *Kaiserliche Kriegsfinanzierung und ständische Kreditvermittlung in Wien während des Dreißigjährigen Krieges* (179-206), u kojem William D. Godsey analizira financijske reforme Ernsta Freiherra von Trauna, dužnosnika kojem je Ferdinand III. povjerio održavanje kreditnoga sustava kojim je financirana vojska tijekom Tridesetogodišnjega rata i uređenje financija nakon rata, a Leopold I. dodijelio i položaj dopredsjednika Dvorskoga ratnog vijeća, i zahvaljujući čijem je djelovanju šezdesetih godina financijsko opte-

rećenje staleža smanjeno na razinu prije izbijanja rata. Martin P. Schennach u radu „*Ist die Bauernrebellion wieder mit Macht ausgebrochen*”. *Soziale Unruhen in den österreichischen Ländern* (207-230) istražio je uzroke nemira i buna tijekom Tridesetogodišnjega rata i zaključio da su u njima sudjelovali i zemljoposjednici. Pokretači buna pripadali su seljačkoj eliti, bilo je nekoliko primjera plemićkoga sudjelovanja u nemirima, oni su bili normalna pojava u područjima gdje je trebala prezimljavati vojska i u gradovima i trgovištima koji su vojsku morali uzdržavati, ali austrijske su pokrajine ipak ostale pošteđene većih nemira poput onih kakvi su izbili u Bavarskoj 1633./1634. godine. Martin Scheutz u radu *Einquartierungen, Konfessionsstreit und Bauernkrieg – der erzählte Krieg am Beispiel des Steyrer Färbers Jakob Zetl (ca. 1580-1660)* (231-260) opisao je proces konfesionalizacije i zbivanja tijekom Tridesetogodišnjega rata u gradu Steyru na temelju izvješća njegova stanovnika Jakoba Zetla, zagovornika provođenja katoličke reforme. Sukobi katoličke i protestantske strane izbili su kad su katolički građani pokušali teret uzdržavanja vojske u gradu prebaciti na leđa protestantskih sugrađana, koji su se katolicima osvetili u seljačkim nemirima nekoliko godina poslije, denuncirajući ugledne katolike pobunjenim seljacima, a ta se situacija promijenila do 1630., kad su u tijelovskoj procesiji u gradu sudjelovali i car Ferdinand II. i zemaljski knez, čime je napokon javno naznačen smjer njegova daljnjega konfesionalnog razvoja. Četvrti dio zbornika otvara rad Katrin Keller *Der Kardinal und der Krieg: Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) in seinem Selbstzeugnissen* (261-282), u kojem je autorica zaključila da je praški nadbiskup i kardinal Adalbert von Harrach u svojoj pisanoj ostavštini, osobito dnevnicima, iznio mnogo detaljnija i argumentiranija zapažanja o zbivanjima u Tridesetogodišnjem ratu nego mnogi njegovi suvremenici, koji su prikazivali samo lokalne i regionalne posljedice rata. Harrach je zbog visokoga obrazovanja, pripadanja

dvorskoj eliti i stvaranja međunarodnih veza tijekom boravka u inozemstvu mogao pokazati mnogo širu sliku političkih i vojnih zbivanja i njihovih posljedica. Harald Tersch u radu *Militärkarriere und Soldatenehre in Autobiographien kaiserlicher Amtsträger* (283-310) analizirao je sadržaj autobiografskih spisa trojice pripadnika vojničkoga staleža različitoga ranga: običnoga vojnika, satnika te pukovnika. Iz njihovih je iskaza zaključio da je rangiranost u vojnoj službi postojala nakon nje i u dvorskim dužnostima, da su kao motiv za vojnu karijeru spominjali lojalnost dinastiji, mogućnost dobrog obrazovanja i materijalnoga probitka, što je podrazumijevalo i prihvaćanje katoličanstva kao uvjeta za napredovanje u različitim službama, a pisana ostavština pokazala je da su mnogi stremili uključivanju u dvorske službe i stjecanju zaslužene vojne mirovine kojom bi osigurali starost pozivajući se na sudjelovanje u Tridesetogodišnjem ratu. Alexander Zirr u radu *Eine enttäuschte Hoffnung. Der Prager Frieden in den Tagebüchern des Fürsten Christian II. von Anhalt-Bernburg* (311-330) istražio je diplomatsku aktivnost kneza Christiana II. von Anhalt-Bernburga tijekom događaja koji su vodili do potpisivanja Praškoga mira i zaključio da je Christian II. spretno koristio svoj položaj za održavanje vlastite moći i održavanje kontakata između suprotstavljenih strana, jer je služio i Ferdinandu II. za obnavljanje kontakata s protestantskom stranom, ali da je učinak Praškoga mira bio razočaravajući zbog utjecaja raznovrsnih vanjskopolitičkih i unutarnjih čimbenika koji su onemogućili njegovo oživljavanje, pa je taj mir ostao samo kao podsjetnik na to u kojem bi se pravcu mogla odvijati buduća diplomatska nastojanja za završetak rata u kojem su stradali i kneževi posjedi. Esther-Beate Körber u radu *Die Messrelationen und das Nachrichtenwesen der Habsburger* (331-348) istražila je koliki je bio utjecaj Habsburgovaca na sadržaj i širenje oglasnih novina i drugih oblika prikupljanja informacija o zbivanjima u ratu i istaknula da

Habsburgovci nisu ciljano utjecali na njih, nego su ih sve strane redigirale, a iako su novosti bile konfesionalno određene, za njihovo širenje bitnijim se pokazalo političko stajalište zemaljskoga gospodara određenoga područja, odnosno lojalnost dinastiji, pa su i kontrola oglasnih novina i vijesti koje su širile carske vlasti prihvaćane pod uvjetom da su bile u skladu s interesima pokrajinskih vlasti, koje su više nego bečki dvor utjecale na njihovo oblikovanje.

Peti dio zbornika otvara rad Friedricha Pollerossa „*Pro Cesare mori vivere est*”. *Offiziersporträts in Khevenhüllers „Annales Ferdinandi” und anderen druckgraphischen Werken* (349-362), u kojem je autor analizirao portrete brojnih časnika koji su sudjelovali u Tridesetogodišnjem ratu, a sačuvani su u različitim umjetničkim zbirkama ili grafičkim djelima objavljenim prije ili tijekom rata. U radu *Der Dreißigjährige Krieg in Vorarlberg – (k)ein Erinnerungsort?* (363-376) Alois Niederstätter istražio je povijesno sjećanje na rat u Vorarlbergu prikazavši razvoj vojnih operacija i analiziravši utjecaj prve pisane kronike, koju je sastavio benediktinac Franz Ransperg (1609. – 1670.), na kasnije historiografske opise tih događaja, te opisao razvoj različitih predaja vezanih uz te događaje i njihovo umjetničko prikazivanje u kasnijim razdobljima. Arthur Stögmann u radu *Der „Schwed” im nördlichen Niederösterreich und die Erinnerungskultur* (377-396) osvrnuo se na sjećanje na prisutnost švedske vojske u sjevernim dijelovima Donje Austrije i istaknuo da je predaja o agresivnosti švedske vojne sile na tom području bila posljedica financijskoga opterećenja stanovništva potrebnog za uzdržavanje vojske, iako ta praksa ni u kojem slučaju nije bila nešto neuobičajeno. S druge strane kraj rata nije značio umanjanje pritiska jer su švedske postrojbe i nakon formalnoga završetka rata još do ljeta 1650. utjerivale sredstva za uzdržavanje na područjima s kojih se još nisu povukle, a ni Beč nije potpuno raspustio vojne postrojbe,

nego je Ferdinand III. dio vojske ostavio u pričuvi na trošak nasljednih zemalja, ali je demografska obnova toga područja bila brza, pa je do 1680. broj stanovnika dostigao onaj predratni. U šestom, završnom dijelu, koji je određeni sažetak ove teme, Werner Telesko u radu *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg. Die Rezeption in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts* (397-414) istaknuo je da su zbivanja iz Tridesetogodišnjega rata u likovnoj umjetnosti Habsburške Monarhije privukla manju pozornost što zbog teritorijalne rascjepkanosti rata i njegova odvijanja na različitim europskim bojišnicama, što zbog nastojanja da se u 19. stoljeću izbjegne aktualiziranje sukoba iz 17. stoljeća u kontekstu suvremenih političkih previranja u Monarhiji, ali su se u kiparskim i slikarskim djelima druge polovine 19. stoljeća mogla primijetiti nastojanja vladarske kuće da taj rat uklopi u vlastiti povijesni imaginarij. Christoph Kampmann u radu pod naslovom *Der Westfälische Friede als Grundlage von Völkerfrieden und Völkerrecht: Frühneuzeitliche Wurzeln und Entwicklung einer Vorstellung* (415-432) osvrnuo se na značenje koje je Vestfalski mir imao u razvoju državnopravnih ideja i političke teorije u Europi. Istaknuo je da je on u Svetom Rimskom Carstvu smatran ne samo njegovim temeljnim zakonom, nego je i stoljeće kasnije u pregovorima koji su se vodili do potpisivanja Aachenskoga mira istican kao temelj na kojem će se graditi svi budući mirovni pregovori; od druge polovine 18. stoljeća smatran je i temeljnim dokumentom koji je rješavao međudržavna pitanja između Francuske i Svetoga Rimskog Carstva i Švedske, ali i osnovnim zakonom europskoga javnog prava, što su osobito isticali publicisti i politički praktičari. Međutim, autor je napomenuo da su s propašću Svetoga Rimskog Carstva i pojavom revolucija odredbe Vestfalskoga mira izgubile značenje, pa su i sudionici Bečkoga kongresa nakon pada Napoleona naglašavali prekid s predrevolucionarnim političkim sustavom i tradicijama, ali u njemačkim zemljama u 19.

stoljeću tijekom nacionalnoga pokreta pojavilo se mišljenje da je baš taj mir kriv za višestoljetnu podijeljenost Njemačke i prevlast Francuske, a do danas vrlo rasprostranjena predodžba o Vestfalskome miru koji je od 1648. određivao odnose između suverenih država zapravo se pokazala konstrukcijom diplomata, političara i intelektualaca iz 18. stoljeća.

Radovi prezentirani u ovom zborniku donose zanimljive priloge o posljedicama Tridesetogodišnjega rata na području Habsburške Monarhije i njegovu utjecaju na kasnija razdoblja u srednjoj Europi, ali može se napomenuti da je zbog nepostojanja radova bilo domaćih bilo inozemnih autora koji bi taj rat sagledali i u kontekstu formiranja Hrvatsko-slavonske vojne krajine i njezina značenja za habsburški vojni sustav izostala sveobuhvatnija i detaljnija slika ove teme.

Zlatko Kudelić

Lovro Kunčević, *Vrijeme harmonije. O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*, Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2020, 202 stranice

Osnovica knjige *Vrijeme harmonije* bio je manji tekst, izvorno zamišljen kao članak, koji je autor Lovro Kunčević na poticaj nedavno preminuloga povjesničara Nenada Vekarića predočio u formi monografije. Glavna tema djela jest društvena i politička stabilnost, odnosno odsutnost ozbiljnih društvenih i političkih sukoba u Dubrovačkoj Republici. O toj zagonetki dubrovačke povijesti historiografija, osim nekoliko kraćih analiza u nekim studijama, nije mnogo rekla. Kako to da je Dubrovačka Republika tijekom gotovo 450 godina postojanja doživjela samo dvije ozbiljne pobune, a usto je uživala i institucionalnu stabilnost sve do francuske okupacije? Na ova pitanja može

se odgovoriti jedino sagledavanjem povijesne zbilje iz mnogo kutova, analizirajući političke, socijalne i gospodarske faktore. Upravo je ova analiza doprinos tom, kako je sam autor naznačio, zaboravljenom pitanju u domaćoj, ali i stranoj historiografiji.

Nakon *Zahvale* (9-10) autor je u *Uvodu* (11-29) postavio predmetne i metodološke okvire svojega rada. Njegovo istraživanje obuhvaća period Dubrovačke Republike od sredine 14. stoljeća do potresa 1667., a oslanja se na metodologiju takozvanih virtualnih, protufaktualnih ili *što ako* povijesti. Naime, radi se o mentalnom eksperimentu u kojem istraživač razmatra različite *što ako* scenarije, odnosno različite načine na koje su se događaji mogli odviti da su neki od njihovih uzroka ili neki od elemenata povijesnoga konteksta bili drugačiji. Kunčević je pri konstruiranju tih scenarija koristio analogije s različitim oblicima nestabilnosti tipičnim za istočnojadranske i talijanske gradove, naglasivši da su protufaktualni scenariji u ovoj analizi samo implicitni. Ovdje treba napomenuti da smo upozoreni i na ograničenja ove studije. Ona zapravo nije predočena u dijakronijskoj perspektivi, nego se zadovoljava pojedinim statičnim prikazima. Zatim, u razmatranje nije uzet dubrovački distrikt, a zbog dosadašnjih manjkavih historiografskih analiza represivnoga aparata i financija te su teme obrađene površnije. Autorov uvodni dio, osim spomenutih napomena, donosi i sažet pregled brojnih primjera društvenih napetosti, urota i političkih protesta, govoreći da je Republika bila daleko od idiličnoga mjesta, ali imajući na umu da konflikti, uz iznimku Lastovske bune, nikad nisu rezultirali otvorenom pobunom ili nasilnom promjenom institucija. Nakon uvodnih razmišljanja autor u prvom poglavlju, *Geopolitički i gospodarski okvir* (31-51), upućuje na različite faktore u kojima se ocrtava okvir za promatranje dubrovačke stabilnosti. Kunčević je najprije izdvojio tri geopolitička faktora koja su utjecala na stabilnost Republike: politička, religijska i kul-